

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Філологічний факультет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

ВИПУСК 1

Збірник наукових праць

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2014

ББК 81.41я43
УДК 808.1(082)
С481

Надруковано за ухвалою Вченої ради філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
протокол № 1 від 16 вересня 2014 р.

Головний редактор: д-р філол. наук, доцент *Н. В. Кондратенко*

Заступник головної редактора: канд. філол. наук, доцент *Н. В. Кутуза*

Члени редколегії: *Войцева О. А.*, д-р філол. наук, професор;
Загнітко А. П., член-кор. АН України, д-р філол. наук, професор;
Ковалевська Т. Ю., д-р філол. наук, професор;
Колесник В. О., д-р філол. наук, професор;
Марчук Л. М., д-р філол. наук, професор;
Олексенко В. П., д-р філол. наук, професор;
Пономаренко Т. В., канд. філол. наук, доцент;
Поповський А. М., д-р філол. наук, професор;
Семенець О. О., д-р філол. наук, професор;
Фоміна Л. Ф., канд. філол. наук, доцент;
Шевчук Л. В., канд. філол. наук, доцент;
Яроцька Г. С., канд. філол. наук, доцент

Актуальні проблеми прикладної лінгвістики: випуск 1 :
С481 зб. наук. пр. / гол. ред. Н. В. Кондратенко. — Одеса :
видавець букаєв Вадим Вікторович, 2014. — 364 с.

ISBN 978-617-7215-06-5

У науковому збірнику представлено статті, які охоплюють широке коло проблем когнітивної та комунікативної лінгвістики, інтерпретації художнього тексту соціо- та психолінгвістики, політичної та медіалінгвістики, лінгвістики впливу; висвітлено питання прикладної лінгвістики, зокрема теорії та практики перекладу, лінгвоекспертології, лінгводидактики та комп'ютерної лінгвістики.

Для викладачів вищих і середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного мовознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1(082)

ISBN 978-617-7215-06-5

© ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2014
© Філологічний факультет, 2014

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ. МОВНА І КОНЦЕПТУАЛЬНА КАРТИНИ СВІТУ

<i>Антіпова А. В.</i> Когнітивна обумовленість інтеграції мови й мовлення у мовленнєвій діяльності.....	6
<i>Бенькевич Г. А.</i> Концепт ЗДОРОВ'Я в латинській фразеології.....	12
<i>Богущ О. М.</i> Зоряне небо в мовній картині світу українців (на прикладі українських номенклатурних назв астрономічних об'єктів)..	17
<i>Вдовиченко Н. В.</i> Вербально-когнітивна мережа «гріх» в українській мові: інтроспективно-лексикографічний аналіз.....	22
<i>Воркачев С. Г.</i> «Быдлитъ хорошо, а хорошо быдлитъ – лучше»: к семантике словообразования.....	29
<i>Дубинець З. О.</i> Концепт «КОЗАК» в українських народних піснях та творах Т. Шевченка.....	35
<i>Жуйкова М. В.</i> Статус ознак подібності в предикатній метафорі.....	41
<i>Загнітко А. П.</i> «Силові поля» категорійної семантики: типологічні вияви	47
<i>Кононенко М. О.</i> Вербалізація концепту ЛЮДИНА в текстах підручників з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів	58
<i>Лучечко Т. М.</i> Семантична характеристика зірок в англійській та українській загадках.....	65
<i>Марчук Л. М.</i> Лінгвокультурема «перша світова війна» в хроніках Буковини.....	70
<i>Михасів Т. С.</i> Лексичний зміст концепту GLOBE / ЗЕМНИЙ ПРОСТІР у поетичній збірці Уолта Уїтмена «Листя трави».....	75
<i>Мусий В. Б.</i> Модусний план произведений А. С. Грина, содержащих в названии универсалию «музыка».....	80
<i>Олексенко В. П.</i> Композити <i>nomina agentis</i> у сучасній українській мові....	85
<i>Перхач Р.-Ю. Т.</i> Транстермінологізація як явище неосемантизації лексики в інструкціях до медичних препаратів.....	94
<i>Попов С. Л.</i> Дифференциация грамматических вариантов: когнитивный подход.....	98
<i>Савченко І. С., Герман Н. І.</i> Мова як спосіб психологічного і духовного пізнання дійсності.....	103
<i>Філіппова Н. М.</i> Концептуальні проблеми викладання курсу «Основи прикладної лінгвістики» (опис навчального посібника).....	110
<i>Чупрун А. І.</i> Використання параметричних прикметників у дефініціях англословних тлумачних словників як вияв антропоцентризму.....	115
<i>Шевченко Ю. Ю.</i> Ценностно-идеологемная динамика лингвокультурного концепта ОБЛОМОВЩИНА в дореволюционный период.....	119
<i>Шевчук Л. В.</i> Лингвокреативный феномен каламбура в творчестве М. М. Жванецкого.....	124
<i>Яроцкая Г. С., Воркачева Е. А.</i> Аксиологическая поляризация лексики советского периода как механизм формирования идеологием.....	130

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ
«ОСНОВИ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ»
(ОПИС НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА)**

В статті розглядаються концептуальні засади дисципліни «Основи прикладної лінгвістики» на основі опису навчального посібника з грифом МОН «Вступ до прикладної лінгвістики». Посібник являється своєрідною хрестоматією, яка складається з чотирьох розділів, кожний з яких однаково структурований: план, ключові слова, вступ, завдання для аналізу, контрольні завдання, список допоміжної літератури. Посібник призначений для студентів-філологів.

Ключові слова: *прикладна лінгвістика, посібник, концептуальні засади дисципліни, оптимізація комунікативної, епістимічної, когнітивної функцій мови.*

*Усюди є спокуси елементів,
Та є вони й у пошуках людей:
Одним – спокуси чисел, сил, моментів,
А іншим – речень, образів, ідей ...*

А. П. Непокупний

Актуальність запропонованого підходу до проблеми викладання навчальної дисципліни зумовлена тим, що сьогодні ми вимушені виходити з усвідомлення надзвичайної складності, забарвленості мови й мовної діяльності, потреби спрямувати дослідження на те, що є в дійсності. Основою такого погляду на мову є когнітивний підхід, який дозволяє розглядати мову як «когнітивне утворення, що використовується в комунікативній діяльності і має для цього необхідні одиниці, структури, категорії й механізми» [1, с.11–12]. У такий площині мова представляє інструмент пізнання, розуміння дійсності → інструмент збереження, накопичення, обробки інформації, яка отримана в результаті процесу пізнання й розуміння → інструмент передачі й обміну цієї інформації → інструмент впливу, використовуючи цю інформацію. Саме в такий спосіб мову розглядають як об'єкт і предмет прикладної лінгвістики. Актуальність цієї статті також пов'язана з тим фактом, що незважаючи на те, що суперечки щодо статусу спеціальності «Прикладна лінгвістика» тривають уже багато років, багато питань, які її стосуються, все ще не отримали відповіді.

Достатньо подивитися на ті публікації, які з'явилися за останні десять років. По-перше, це стосується дефініції самого терміна: 1) «Прикладна лінгвістика – розділ мовознавства, спрямований на розв'язання практичних завдань різних галузей науки й техніки, повсякденного життя людини, суспільства на підставі теоретичного доробку досліджень мови й мовлення» [2, с. 494]; 2) «Прикладная лингвистика – направление в языкознании, занимающееся разработкой методов решения практических задач, связанных с использованием языка» [3, с. 397]; 3) «С функциональной точки зрения прикладная лингвистика может быть определена как научная дисциплина, в которой изучаются и разрабатываются способы оптимизации функционирования языка» [4, с. 8]; 4) «Ми вважаємо, що

сучасна прикладна лінгвістика – це сукупність багатьох мовознавчих наук, дані яких застосовують (дехто з українських учених пропонують навіть таку назву «застосовна лінгвістика» – applied linguistics) будь-які інші галузі виробництва, науки, культури тощо» [5, с.11]; 5) Спеціальність «Прикладна лінгвістика» стоїть на межі двох великих наук – мовознавства й кібернетики, а саме і за об'єктами свого вивчення (мова) ця спеціальність є мовознавчою, а за методами вивчення (методами, що їх застосовують точні науки) – кібернетичною» [6, с.21]; 7) «Прикладна лінгвістика в новому розумінні (яке відроджувало античні традиції) дійсно стала синтетичною гуманітарно-природничою наукою, яку потребує ХХІ століття.

Крім традиційних і нових напрямів прикладних досліджень, які базуються на теоретичних положеннях класичної «нормальної» (термін Томаса Куна) науки-перекладу, викладання рідної та іноземних мов, розробки транскрипцій, транслітерацій, лексикографії, шифрування та дешифрування, лінгвістичної, авторознавчої, фоноскопичної експертизи, почеркознавства тощо, прикладними можна вважати майже всі нові лінгвістичні напрями з теоретичною домінантою. В останні десятиріччя розробка нових підходів до об'єкта мовознавства, конструювання нетрадиційних предметів дослідження зумовлено виключно потребами суспільства, а не кабінетними міркуваннями» [8, с. 12].

Якщо ми приймемо поняття «прикладна лінгвістика» як концепт, тобто як деякий квант знання, який відображає зміст людської діяльності як оперативну змістову одиницю пам'яті ментального лексикону, який виникає не безпосередньо із значення слова, а являє собою результат поєднання значення слова з людським досвідом, тобто є посередником між словами й дійсністю [8, с. 98], ми повинні вибрати його «ключовий елемент», оскільки сьогодні «прикладна лінгвістика» – **сфера** мовознавства, яка займається лінгвістичним конструюванням і вирішує конкретні завдання машинної обробки мови та її використання; **методи** вивчення мовного матеріалу, які показують важливі аспекти мови, її аналіз, синтез, побудову нового лінгвістичного об'єкта, модель породження мови, мовний вплив, глобальні зв'язки і взаємодії і мови з мисленням, тобто штучного інтелекту (language data processing); **опис** проблемної галузі для вирішення конкретного завдання; **діяльність** з використання наукових знань про устрій і функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини; **комплексна дисципліна**, яка пов'язана з психологією, філософією, фізіологією, математикою, логікою, соціологією, інформатикою, програмуванням тощо; з функціональної точки зору прикладна лінгвістика – **наукова дисципліна**, що вивчає й розробляє засоби оптимізації функціонування мови.

Нам здалося, що для мети викладання дисципліни «Вступ до прикладної лінгвістики» доречно вибрати розуміння цього концепту саме як дисципліни, що вивчає й розробляє засоби оптимізації когнітивної (пізнання, мислення), епістемічної (збереження, накопичення, обробка), комунікативної (передача, обмін, вплив) функцій мови (А. М. Баранов).

Для більш ефективного викладання дисципліни ми створили навчальний посібник «Вступ до прикладної лінгвістики», який складається з чотирьох розділів: Розділ 1 – «Прикладна лінгвістика – основні підходи», Розділ 2 – «Моде-

лювання як інструмент прикладної лінгвістики», Розділ 3 – «Методи лінгвістичного аналізу», Розділ 4 – «Основні напрями прикладної лінгвістики».

Структура кожного розділу охоплює план, теми для обговорення, ключові слова, вступ, завдання для обговорення та список літератури.

Розділ 1 дозволяє зрозуміти, що людина користується мовою для отримання, обробки, фіксації, збереження, організації, накопичення, використання і збільшення інформації про світ. Людина обробляє всю отриману, оброблену, зафіксовану, збережену, організовану, накопичену інформацію на мові. Отже, вже сама роль мови в житті людини вказує на ті блоки знань, які концептуально повинні бути присутніми у навчальних планах цієї спеціальності: 1) теорія інформації, математичне моделювання, семіотика, лінгвістика, корпусна лінгвістика; 2) психологія, моделювання штучного інтелекту, філософія, логіка, психолінгвістика; 3) комунікативна лінгвістика, міжкультурні комунікації, переклад; 4) комунікативні технології, психолінгвістична діагностика, прагматика.

Розділ 2 концентрує увагу на моделюванні як інструменті прикладної лінгвістики.

Оскільки оптимізується й система мови, і система знань, яка вербалізується при сприйнятті та породженні, і комунікативний процес, в якому відбувається передача та прийом вербальної інформації, і прагматичний чинник комунікативного процесу, пов'язаний з мовним впливом, ми показуємо потенційні можливості моделювання і мови, і картини світу, і спілкування. Моделюється і картина світу, яку мова представляє, і мовна діяльність, в якій мова функціонує, і мовний механізм, який керує правилами створення слів, побудови речень, тексту, і мовні твори, які є результатами мовленнєвої діяльності.

Особливість прикладного опису полягає в тому, що він орієнтований на конкретні умови, а не на всю мову в цілому. Якщо ж визнати, що найважливішим для прикладного використання лінгвістичних знань є оптимізація, тоді оптимізується, тобто моделюється, такий мовний компонент, який потрібен для вирішення конкретної поставленої проблеми.

Системність мови полягає в цілісності взаємозв'язків між мовними елементами, які відображають найбільш суттєві ознаки внутрішніх і зовнішніх зв'язків мовного об'єкта. Структурність мови полягає в засобі організації мовної системи, відносин і зв'язків між її елементами. Внаслідок того, що мова системна і структурна, можна будувати модель, тобто такі конструкції, в яких відтворюється та чи інша реальність, що складаються із взаємозв'язаних елементів, функціонуючих як одне ціле. Мовна система – це ієрархічно організована і певним чином упорядкована цілісність взаємопов'язаних систем і підсистем (фонетичної, семантичної, граматичної), які знаходяться у парадигматичних і синтагматичних відношеннях.

Модель світу – це така сукупність організованих знань про світ, яка характеризує когнітивну систему або комп'ютерну модель, що її відтворює, та частина когнітивної системи, яка зберігає знання про устрій світу та закони його побудови, ментальна модель розуміння тексту, яка показує, як співвідносяться знання про світ автора тексту і план змісту тексту. Когнітивні/ментальні моделі, які відображають реальний світ у структурованому, упорядкованому, але спрощеному вигляді, – це фрейми, скрипти, сцени, сценарії, плани, матриці, профілі.

Спілкування людей за допомогою природної мови – це діяльність соціальної свідомої мовленнєвої взаємодії, яка побудована на законах комунікативної взаємодії особистостей і на яку впливають психічні, когнітивні, національно-культурні, соціальні, ситуативні чинники. Аналіз спілкування пов'язаний з такими чинниками: організацією спілкування (види: інтраособистісне, інтерособистісне, групове, або масове; компоненти: комуніканти, взаємовідносини між ними, цілі, канали комунікації, повідомлення, результати спілкування; моделі комунікації); мовною організацією (мовленнєвий акт: локутивність, іллокутивність, перлокутивність; текст і дискурс; пресупозиція, імплікативність; засоби зв'язку); організацією ситуації спілкування (функціональні стилі; риторика; мовна особистість); організацією національно-культурно-мовного середовища спілкування (стереотипи ситуацій; етикет мовлення; специфічні характеристики невербальних засобів спілкування; специфіка конкретної мови). Існує багато різних моделей комунікації, в кожній з яких домінує одна сторона комунікативної діяльності, наприклад: комунікація як інформаційний процес або як соціальний процес, як інтенціональний (цілеспрямований) процес учасника комунікації або випадковий процес, коли мовець не має чітко поставленої мети спілкування (лінійні, інтерактивні, трансакційні моделі спілкування).

Розділ 3 містить огляд основних лінгвістичних методів, які використовуються для можливостей моделювання.

Сучасне мовознавство – це зміна наукових парадигм: вивчення мовних явищ у статичі (порівняльно-історичний, зіставний методи – походження мов) або у динаміці (механіка побудови мовних елементів, їх породження, трансформація – структурна лінгвістика); вивчення мовних явищ у процесі їх використання, функціонування в комунікативному процесі (комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика) або з точки зору того, яку роль вона виконує для збереження, накопичення, передачі знань (когнітивна лінгвістика).

Усі методи забезпечують єдність і поступовий розвиток лінгвістичної науки; вони тісно пов'язані, збагачуючись за рахунок методик і прийомів аналізу, які характерні для інших методів. Прикладне значення можуть мати дані, які отримані завдяки будь-яким методом. Наприклад: порівняльно-історичний метод використовує засоби структурних методів; у методиці викладання мов використовують лінгвістичні дані, які отримані за допомогою порівняльно-історичного, зіставного, структурних, комунікативних, когнітивних, математичних методів дослідження мови.

Нарешті, Розділ 4 представляє основні напрями прикладної лінгвістики: прикладна лінгвістика та інформаційні технології; оптимізація когнітивної функції мови: комп'ютерна лінгвістика, квантитативна лінгвістика, психолінгвістика; оптимізація епістимічної функції мови: лексикографія, комп'ютерна лексикографія, термінознавство, корпусна лінгвістика; оптимізація комунікативної функції мови: переклад, комп'ютерний переклад, методика викладання мов; оптимізація соціальної функції мови: політична лінгвістика.

Отже, специфіка прикладної лінгвістики як галузі мовознавства та як спеціальності дозволяє нам вважати використання концептуальних засад викладання вступу до цієї дисципліни ефективним і доцільним критерієм вибору логіки викладання.

Література

1. Кубрякова Е. С. Об актуальных задачах теории словообразования / Е. С. Кубрякова // Материалы Международной конференции, посвященной научному наследию М. Д. Степановой. – М., 2001. – С. 10–19.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
3. Лингвистический энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
4. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 358 с.
5. Дубічинський В. Обсяг поняття «Прикладна лінгвістика» / В. Дубічинський, Л. Васенко // Людина. Комп'ютер. Комунікація : [зб. наук. праць]. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. – С. 11–14.
6. Партико З. В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика : Вступ до спеціальності : [навч. посібник] / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2008. – 224 с.
7. Бардіна Н. В. Сучасні проблеми прикладної лінгвістики / Н. В. Бардіна // Записки із загальної лінгвістики. – 2004. – № 9. – С. 5–15.
9. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С. и др. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 135 с.

Филиппова Н. М. Концептуальные проблемы преподавания курса «Основы прикладной лингвистики» (описание учебного пособия)

В статье рассматриваются концептуальные основы дисциплины «Основы прикладной лингвистики» на основе описания учебного пособия «Введение в прикладную лингвистику». Пособие является своеобразной хрестоматией, которая состоит из четырех разделов, каждый из которых одинаково структурирован: план, ключевые слова, введение, задания для анализа, контрольные задания, список литературы. Пособие предназначено для студентов-филологов.

Ключевые слова: *прикладна лінгвістика, посібник, концептуальні основи дисципліни, оптимізація комунікативної, епістимічної, когнітивної функцій мови.*

Filippova N. M. The conceptual tasks of teaching the course “The Basis of Applied Linguistics” (the description of the reader)

The conceptual problems of the discipline “The basis of applied linguistics” are considered taking into account the manual “Introduction to Applied Linguistics”. The manual presents the reader which is composed of 4 parts, each of them having the identical structure: plan, keywords, introduction, tasks for discussion and analysis, control tasks, necessary literature. The manual is designed for students of philology.

Key words: *applied linguistics, user conceptual foundations of the discipline, communication optimization, epistymic, cognitive functions of language.*